

Institut za uporedno pravo

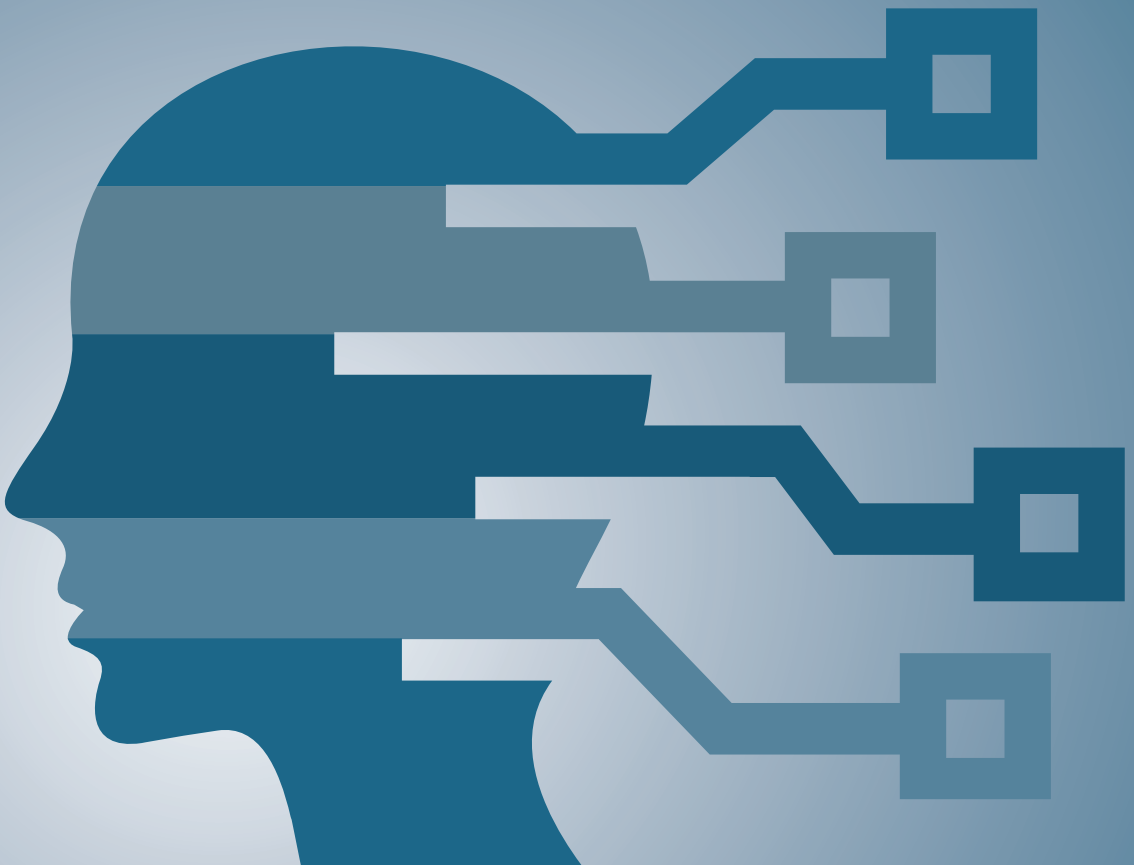

Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар
САНУ

Приредио / Edited by: Драган Прља

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Изавачи

Институт за упоредно право, Београд
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и
дигитални центар САНУ

Published by

Institute of Comparative Law, Belgrade
Serbian Academy of Sciences and Arts
Audiovisual Archive and Center for
Digitization of SASA

За издаваче

Владимир Чоловић
Радослав Зеленовић

For the Publishers

Vladimir Čolović
Radoslav Zelenović

Рецензенти

Проф. др Стеван Лилић
Проф. Иоана Васиу
Проф. др Митар Лутовац

Reviewed by

Prof. dr Stevan Lilić
Prof. Ioana Vasiu Ph. D.
Prof. dr Mitar Lutovac

Лектура и коректура

Невенка Жалац

Proofreading

Nevenka Žalac

Тираж

500

Copies

500

ISBN 978-86-80186-24-5 (ИУП)
ISBN 978-86-7025-745-0 (САНУ)

ISBN 978-86-80186-24-5 (ICL)
ISBN 978-86-7025-745-0 (SASA)

Припрема и штампа

Досије студио, Београд

Prepress and Printing

Dosije studio, Belgrade

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Приредио / Edited by
Драган Прља

Београд, 2017

Издавање ове књиге и одржавање научног скупа финансијски су помогли
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

© Институт за упоредно право, 2017.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР/FOREWORD	7
<i>Марио Рељановић, Драјан Прља</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – НОРМАТИВНИ АСПЕКТИ / DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA – NORMATIVE ASPECTS	9
<i>Ана Бајрићевић</i>	
ПРАВНИ ОКВИРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ У СРБИЈИ / LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE: INTERNATIONAL STANDARDS AND CONDITIONS IN SERBIA.....	23
<i>Дражен Церовић</i>	
ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ / LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO.....	35
<i>Андреј Дилићенски</i>	
СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ ВЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ / COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE	55
<i>Јелена Косић, Милош Сјанић</i>	
НАДЛЕЖНОСТИ У ПОСТУПКУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА – УПОРЕДНОПРАВНА ИСКУСТВА / COMPETENCES OF STATE AUTHORITIES DURING CULTURAL HERITAGE'S DIGITISATION PROCEDURE – EXPERIENCES FROM THE COMPARATIVE LAW.....	69
<i>Гордана Гасми, Вања Кораћ, Сања Прља</i>	
ЕВРОПСКА УНИЈА И ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / EUROPEAN UNION AND DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE	83
<i>Драјан Јовашевић</i>	
ЗАШТИТА БЕЗБЕДНОСТИ ДИГИТАЛНИХ БАЗА ПОДАТАКА О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ СРБИЈЕ / SECURITY PROTECTION OF THE DIGITAL DATABASES OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF SERBIA.....	93

<i>Иза Разија Мешевих</i>	
АУТОРСКОПРАВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / COPYRIGHT ISSUES AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE.....	111
<i>Миодраг Савових, Данило Рончевих</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE.....	131
<i>Нашаша Мрвић Пејрових, Владимир Чолових</i>	
УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА / COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE	147
<i>Катица Томић</i>	
ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА / THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	157
<i>Никола Паунович</i>	
ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАТАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА / IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET	169
<i>Драгана Столић, Тајјана Брзуловић Сјанисављевић</i>	
ДИГИТАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – RHAIDRA: ПРАВНИ АСПЕКТ / DIGITAL REPOSITORY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE – RHAIDRA: LEGAL ASPECT	181
<i>Јелена Машијашевић, Јоко Драгојловић</i>	
ДИГИТАЛНА АГЕНДА ЗА СРБИЈУ – ПРИОРИТЕТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА И ЗНАЧАЈ ЗА ОБЛАСТ КУЛТУРЕ / DIGITAL AGENDA FOR SERBIA – PRIORITIES OF STRATEGIC DOCUMENTS AND THE IMPORTANCE FOR CULTURE.....	193

ПРЕДГОВОР

Дигиталне технологије и интернет омогућили су потпуно нови ниво заштите културне баштине, као и нове облике доступности дигитализоване културне баштине у сврху забаве, образовања, истраживања и обављања разних послова у домену културе. Нове могућности, наравно, обилују и новим изазовима којима морамо да изађемо у сусрет. Ти изазови су техничке природе, организационе природе, научне природе, па и правне природе. Правно уређивање области дигитализације културне баштине у складу са савременим трендовима од изузетног је значаја за успех процеса дигитализације културне баштине. Нажалост правни аспекти дигитализације културне баштине већ су годинама запостављени, а процес дигитализације траје скоро двадесетак година. Недостатак правне литературе из области дигитализације културне баштине настојали смо да ублажимо објављивањем овог зборника радова са научне конференције одржане 19. октобра 2017. г. у Београду под називом „Правни аспекти дигитализације културне баштине“.

У овој књизи представљено је четрнаест рецензираних оригиналних научних радова који обухватају питања нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније, питања међународних правних стандарда за дигитализацију културне баштине, питања судских случајева везаних за дигитализацију културне баштине и њену доступност у сајбер простору, питања заштите безбедности дигитализованих података, питања ауторских права и интелектуалне својине везаних за дигитализацију културне баштине, питања управљања колективним правима, питања проблема одговорности у процесу аутентификације уметничких дела, питања значаја израде база података о украденим културним добрима, као и нека друга правна питања везана за дигитализацију културне баштине. У књизи су представљени и неки примери из праксе, као што је то пример дигиталног репозиторија Универзитета у Београду – Phaidra.

Почетни корак у обједињавању знања из области правних аспеката дигитализације културне баштине је направљен, а надамо се да ће се истраживање у овој области наставити, да ће се резултати тих истраживања објављивати, и да ће у будућности дигитализацију културне баштине пратити адекватно уређена многобројна правна питања.

Београд, 2017.

Приређивач

Проф. др Миодраг Савовић*
Проф. др Данило Рончевић**

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

Апстракт

Информатичко доба уишло је на све сфере друштва, па и на културу. Наиме, све су њихови захтеви корисника у вези са ширим коришћењем траже културних институција. Ти захтеви се састоје у изражењу да се поменути културна баштина учини доступном, не само у оквиру традиционалних институција културе (библиотека, читалница, музеја, па и архива), већ на дигиталном тржишту, где би корисници из својих домова и на свом персоналном рачунару могли да приступе ауторском делу без проблема, ако не увек бесплатно, а оно путем плаћања претплате, чланарине или некој другој облику накнаде. Међутим, последице које настају коришћењем овој савременој технологији очувања и коришћења културне баштине у великој мери су повећала могућност кршења ауторских права. У истраживању су не само технички аспекти дигитализације, већ пре свега правни. Раскорак постоји између све израженије потребе за дигитализациом културне баштине и права многобројних корисника у вези с тим, а с друге стране у праву постојања ауторског права, пре свега као људског права које његовом имаоцу или носиоцу омогућава адекватну заштиту. У чланку се указује на изазове и замке које дигитализација доноси, али и на путеве и начине превазилажења тих препрека које стоје пред културним институцијама. То се посебно односи на постојање међународних и домаћих прописа и стандарда у овој области, што ће смањити број прекршаја и одговорност културних институција, а с друге стране допринећи већем и ширем захвату дигитализације наше културне баштине.

Кључне речи: информатичко доба, дигитализација, културна баштина, ауторско право, културне институције

1. УВОД

Током историје људског друштва његова културна баштина била је, у већој или мањој мери, изложена искушењима и нападима. Без обзира да ли су ти поступци били намерни или случајни, последице су биле сличне.

* Спољни сарадник Института за упоредно право, Београд, e-mail: savovicmiodrag@yahoo.com.

** Директор Службе за управљање кадровима Владе РС.

Уништавање културне заоставштине осиромашило је културне цивилизацијске тековине. Као последица таквих поступака, културна заоставштина позната је и доступна данашњим генерацијама само у фрагментима. Зато су људи били принуђени да реконструишу своју историју и цивилизацијска достигнућа користећи само остатке који нас упућују да макар посредним путем закључујемо о ономе што се током историје догађало у свим сферама, па и у области културе.

Данас је ситуација битно другачија. Епоха у којој живимо и која је резултат информационо комуникацијске револуције довела је до нових облика друштвене организације који дубоко утичу на све сфере друштвеног живота. Под утицајем овог феномена конституисано је информационо друштво које обликује све аспекте људског живота, почев од економије, преко образовања, културе, до спорта и забаве и других сфера живота друштвених група и појединаца.

У том свету који обилује многобројним технолошким иновацијама присутне су и нове могућности које су у функцији очувања културне баштине и које до неслућених размера утичу на њихово очување и заштиту.

Међутим, те иновације не утичу само на наш начин размишљања, наше поступке у области потрошње, управљања, него у све већој мери на наш лични живот и права и слободе појединаца.¹ Ова општа ситуација присутна је и у сфери заштите и очувања културне баштине која је резултат интелектуалне и умне креације појединаца.

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР

2.1. Појам интелектуалне својине

Да би се боље разумело ауторско право потребно је најпре дефинисати појам *интелектуалне својине* као шири појам који у себи садржи, поред осталог, и ауторско право.

Интелектуална својина је појам којим се означавају одређена нематеријална права која поседују њихови власници, тј. аутори, проналазачи и остали носиоци те својине. Управо зато што није у питању право на неком конкретном предмету, које је материјалне природе, интелектуална својина је *специфична њравна категорија*, односно скуп правних овлашћења који је од стране правног поретка одређене земље признат њеним носиоцима.²

1 „Интелектуална својина ствара правне претпоставке да креативни људи живе од свог рада. Та дубока морална идеја, да људски рад мора да буде награђен, такође је претпоставка и економског и културног развоја сваког, савременог цивилизованог друштва“, М. Јевђовић, Заштита интелектуалне својине, мастер рад, Универзитет Сингидунум, 2014, стр. 1.

2 Историјски посматрано израз интелектуална својина (*Intellectual property*) први пут се спомиње у пресуди окружног суда америчке савезне државе Massachusetts из 1845. године. Годину дана касније, исти израз је употребио и Француз Алфред Нион у свом делу *Грађанска ауторска њрава аутора, уметника и проналазача* (*Droits civils des*

Дефиницију интелектуалне својине утврђену Конвенцијом о уставношћу Светске организације за интелектуалну својину прихватиле су готово све државе које су националним законодавством уредиле материју заштите ауторских и сродних права или других прописа везаних за заштиту интелектуалне својине.

2.2. Појам ауторској права

У складу са наведеним појмом интелектуалне својине треба посматрати и *ауторско право* као део интелектуалне својине који има своје специфичности и законитости. Полазећи од тога, наш закон у члану 1 прописује да се њиме уређују „права аутора књижевних, научних, стручних и уметничких дела (у даљем тексту: ауторско право), право интерпретатора, право првог издавача слободног дела, права произвођача фонограма, видеограма, емисија, база података и право издавача штампаних издања као права сродна ауторском праву (у даљем тексту: сродна права)“.³

2.3. Појам ауторској дела

У најкраћем, ауторско дело је *оригинална* духовна творевина аутора изражена у одређеној форми. То су два „услова“ које мора садржати ауторско дело.⁴

То значи да не постоји никакав услов у погледу уметничке, научне или друге вредности, нити је битна намена, величина и садржина и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине.⁵

Другим речима, ауторско дело је само по себи заштићено без обзира на вредност или намену.

2.4. Субјекти ауторској права

Аутором се сматра *физичко лице* која је на уобичајен начин, тј. именом, псеудонимом, или знаком при стварању назначен на примерцима дела или наведен приликом објављивања дела. Изузетно, аутором, односно прецизније произвођачем, сматра се *правно или физичко лице* чији је назив, од-

---

auteurs, artistes et inventeurs). Међутим, морало је проћи више од стотину година да би тај термин добио свој правни израз, односно да би био прецизније дефинисан. То је урађено тек доношењем *Конвенције о успостављењу Свјетске организације за интелектуалну својину*, којом је прецизирано шта се подразумева под појмом интелектуалне својине. Конвенција је усвојена 14. јула 1967. године у Штокхолму, Извор: http://www.amus.ba/astra_userfiles/file/WIPO%20Konvencija.pdf.

3 Наш закон, кроз одредбу члана 1 прописује шта се њиме уређује, из чега се може закључити шта све спада у ауторска и сродна права. *Закон о ауторским и сродним правима*, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС.

4 Иако је најчешће ауторско дело индивидуална творевина („духовна творевина аутора“ – члан 1, став 1 ЗОАИСП-а), у његовом стварању може учествовати и више лица.

5 Свакако да је основна претпоставка његова оригиналност или инвентивност.

носно име, такође на уобичајени начин, назначено на филмском делу. И у једном и у другом случају наведена лица се сматрају ауторима односно произвођачима док се не докаже супротно.⁶

Треба истаћи да је аутор дела носилац ауторског права. Али носилац ауторског права може бити и лице које није аутор, ако је то својство стекло под условима прописаним Законом.⁷

3. ПРАВА КОЈА ПРИПАДАЈУ АУТОРУ

Аутори су заинтересовани за ауторство свога дела и за заштиту свога права из више разлога. Најпре, ауторско право се штити да би се онемогућило његово неовлашћено коришћење и окрњило ауторово интелектуално дело и његово људско право, а с друге да би власници, тј. ствараоци, аутори, и сл., себи обезбедили економску и другу корист (нпр признања) од свога дела.⁸ Ово код аутора ствара мотив да улаже у своје интелектуално, односно уметничко дело, јер има у изгледу користи које ће његовом „експлоатацијом“ остварити. Другим речима, ауторско дело је оригинална идеја коју је аутор осмислио и остварио и оно представља производ који је у његовој личној својини и има комерцијалну вредност. Самим тим, власник може са њом да поступа као сваки носилац својинских овлашћења; да је продаје, даје у закуп, складишти, пренесе на друго лице, дели са другим итд. Истина, при томе мора да се придржава прописа који су специфични, јер регулишу материју ауторских права, најчешће уметничких творевина и идеја које су, такође посебне.⁹

4. РАЗЛОЗИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ

Поставља се питање који су разлози који су у основи тежњи културних институција да дигитализују своју грађу.

6 Закон о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС, члан 9, став 1 и 2.

7 *Ibid.*, члан 9, став 4.

8 Заштита интелектуалне својине заснована је на једном броју принципа усмерених на осигурање пожељног баланса између приватних и јавних интереса, искључивих права и слободне конкуренције. М. Марковић, *Ојшћий увод и право интелектуалне својине*“, Извор: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf.

9 Велики је број прописа који уређују материју ауторских права и њену заштиту, почев од тзв. *секторских* који регулишу само ову материју, све до других прописа, који су ширег карактера и посредно се баве ауторским правима. Примера ради у нас ту спадају: Закон о патентима, Закон о жиговима, Закон о правној заштити дизајна, Закон о ознакама географског порекла, Закон о заштити топографија интегрисаних кола, Закон о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине, Царински закон, Кривични законик, Закон о парничном поступку, Закон о извршном поступку, Закон о прекршајима, Закон о привредним преступима, Законик о кривичном поступку, и др.

Најпре је у питању заштита *оригинала* који може бити угрожен због старости, похабаности услед дуготрајне употребе и уопште спречавања његовог пропадања.

С друге стране дигитализација отвара неслућене могућности доступности дела из области културе и њихово коришћење у најразличитије сврхе, почев од научних, образовних, све до комерцијалних. Наиме, многобројна дела из области културе која су била „сакривена“ од јавности, или тачније речено која су била доступна ограниченом броју људи, дигитализацијом не само да пружају могућност небројено већем броју људи да се са њима упознају, него и да их користе на начин који може бити у функцији напретка друштва.¹⁰

Ако се уваже наведени разлози, онда се већ на први поглед може рећи да је техничко-технолошки напредак створио погодан амбијент у коме ће свако моћи да користи културну баштину и то на начин који жели, у време које хоће и у обиму који му одговара, односно у сврхе које сам одабере.¹¹

Ако се томе дода да ће то моћи да користи на електронски начин који неће доводити у питање настајање ризика од уништења културног добра које му је дигитализацијом омогућено на коришћење, онда изгледа да смо најзад нашли начин и пут на коме нема озбиљнијих препрека за коришћење културне грађе која је до пре мало времена била доступна само одабраним.

5. ФАЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ

Да би се дигитализација спровела на начин и по поступку који ће елиминисати могуће неспоразуме, треба најпре поћи од саме *припреме и реализације* пројекта кроз обавезне фазе.¹²

Најпре је неопходно *дефинисати* шта се хоће дигитализовати, односно шта је могуће са становишта културне баштине. Ту се свакако мисли, не само на одређену грађу схваћену као „материјал“ који се дигитализује, већ и на његову правну димензију.

10 „Pored zaštite izvorne građe jedna od velikih prednosti digitalizacije je povećanje dostupnosti te iste građe u digitalnom obliku na dobrobit kako kulturne tako i sveopće javnosti“, D. Klinčić, Digitalizacija u službi očuvanja i promoviranja kulturne baštine, Hrvatski povijesni portal, Izvor: <http://povijest.net/digitalizacija-u-sluzbi-ocuvanja-i-promoviranja-kulturne-bastine/> (07.22.2017).

11 „Појам заштите, поред конзервације и микрофилмовања, обухвата и дигитализацију културне баштине којом се смањује ризик од уништавања и повећава могућност њеног коришћења“, М. Николова, *Дигитализација архивске грађе као вид заштитне културне баштине са посебним освртом на архивску грађу у Педагошком музеју у Београду*, Србија, Извор: <http://www.iias-trieste-maribor.eu/fileadmin/atti/2008/Nikolova.pdf>.

12 „Projekt digitalizacije ima više izgleda da bude prihvaćen i da uspije ako je jasno povezan s ciljevima i potrebama ustanove, potrebama i očekivanjima korisnika i drugih o čijim očekivanjima ustanova treba voditi računa“. Priprema i planiranje projekta digitalizacije, Izvor: <http://www.kultura.hr/Sudjelujte/Digitalizacija/Priprema-i-planiranje-projekta-digitalizacije> (07.22.2017).

Под *дефинисањем предмета дигитализације* подразумева се идентификација грађе која је или би могла бити под заштитом ауторских права. Након идентификације, јасно је да ће се нека грађа моћи дигитализовати одмах и за њу је процес припреме завршен.¹³

Следећи корак је *идентификација аутора* или носиоца ауторских права. То може бити дуготрајан и захтеван посао. Препоручљиво је да се најпре утврди ко је изворни носилац ауторског права, јер је онда лакше извести остала лица која имају права на конкретном ауторском делу. Ово је посебно значајно ако је ауторско дело настало од стране запосленог у неком правном лицу где носилац неће по правилу бити аутор дела, већ је то његов послодавац. Идентификација изворног носиоца права важна је не само за проналазак тренутног носиоца, већ и ради утврђивања трајања ауторског права.

Трећа фаза припреме пројекта дигитализације у контексту ауторских права је добијање неопходних сагласности и дозвола. Културна институција мора знати какве су јој сагласности и од кога потребне да би дигитализовала одређену културну баштину и да би је могла ставити на располагање корисницима. Да би се избегли могући неспоразуми, са ауторима, односно носиоцима ауторских права потписује се одговарајући уговор којим се прецизирају међусобна права и обавезе. С друге стране, уговором се прецизирају и поједине специфичности које се односе на сагласност за дигитализацију зависно од циља који се тим поступком жели постићи (да ли је у питању очување културне баштине или њено коришћење, и сл.).

Завршна фаза подразумева испуњење свих услова који гарантују квалитетно обављен посао дигитализације. Ту се не мисли само на техничке услове (одговарајуће стручњаке који су обучени да користе справе и апарате, као што су скенери, дигитални фотоапарати и др.), него и на начин дигитализације који ће водити рачуна о очувању угледа аутора и другим моментима везаним за испуњење услова за потпуно поштовање овог, у основи људског права.

6. ИЗАЗОВИ И ЗАМКЕ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ

Поред многобројних предности које доноси, дигитализација истовремено отвара многа питања и дилеме, посебно у сфери заштите и коришћења културне баштине, које тек треба савладати уколико желимо да у пуном капацитету користимо могућности новог дигиталног тржишта. Зато се морају разрешити многобројне дилеме које у пракси стоје на путу реализације овог веома значајног људског подухвата.

У противном, дигитализација културне баштине која у себи садржи идеју стварања отвореног дигиталног културног тржишта може бити доведена у питање и изазвати нежељене последице.

13 Пројекат треба да садржи: Анализу потреба и грађе; анализу потреба установе; анализу потреба корисника; као и анализу трендова и очекивања заједнице, *Ibidem*, стр. 2.

Да би се избегли ти нежељени ефекти, дигитализација културне баштине мора се одвијати на начин који ће уважавати права аутора и других носилаца ауторских права, а с друге стране отклонити препреке које онемогућавају доступност културне грађе што већем броју корисника.

Поступак дигитализације мора се спроводити на начин и по процедурама утврђеним међународним и домаћим прописима, уз стриктно поштовање права аутора као њиховог индивидуалног људског права, на начин који је примерен условима правне државе и владавине права.

Међутим, дигитализацију не можемо схватити само као техничку процедуру која треба да омогући трансформацију једног облика културног добра у други-електронски, иако је она и то.¹⁴ У питању је много комплекснији посао који подразумева не само технички поступак, већ и структурне припреме и адекватне поступке које обухватају много сложеније и обухватније процедуре и који задиру у својинскоправна овлашћења.

6.1. Специфични карактер ауторској права

Ауторска права имају и правну и економску страну, али истовремено и димензију људског права. Зато је неопходно да се дигитализација културне баштине одвија на начин пуне заштите ауторског права узимајући у обзир поштовање свих елемената који се односе на садржину наведених права аутора или других носилаца ауторског права.

Обзиром да се тај поступак, нажалост одвија, уз не увек пуно уважавање прописа, или уз њихово кршење у већој или мањој мери, неопходно је указати и на одредбе које се морају поштовати, уколико не желимо да се процес дигитализације културне баштине заврши на суду или неком другом спору.¹⁵

6.2. Приватно коришћење

Анализу дигитализације културне баштине започећемо од случајева за које се не тражи сагласност аутора. Наиме, културне институције само у ограниченом броју случајева имају право на коришћење ауторских дела без сагласности аутора или носилаца ауторских права.¹⁶

Тај ограничени обим коришћења ауторских дела који културне институције могу, уз одређене изузетке, несметано да користе, односи се на

14 „Digitalizacija je, u najširem smislu, prevođenje analognoga signala u digitalni oblik“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Digitalizacija. Доступно на: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (07.22.2017).

15 Неки од судских поступака који су имали највише одјека у овом веку су, на примјер, случај Хоепкер против Кругериз 2002. године. Видети: Х. Вучемиловић-Врањих, Ауторска права као препрека стварању дигиталног тржишта, ст. 38, http://darhiv.ffzg.unizg.hr/6860/1/Vucemilovic_Vranjicdipl.pdf.

16 Закон о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС, чл. 42–54 в.

случајеве употребе у приватне сврхе. То значи да културне институције не морају формалноправно од аутора тражити сагласност за њихову дигиталну репродукцију.

Ипак, и у тим случајевима постоји обавеза постојећих удружења која се баве колективним остваривањем права, да на име продаје техничких уређаја и носача звука, текста или слике аутору дају одређену накнаду.¹⁷

6.3. Кршење ауторских права због злоупотребом одредбе о чувању културне баштине

Кршење ауторских права врши се најчешће од стране појединих културних институција као што су библиотеке и архиви у случају постојања дозволе за копирање само једног примерка. Наиме, овим институцијама је дозвољено да за потребе образовних и научних установа, као и за неке друге, непрофитне организације, могу без дозволе аутора да копирају ауторско дело, али само у једном примерку (на било коју подлогу). Ова дозвола је мотивисана потребом наведених институција ради замене за оригинал или за израду једног примерка који ће осигурати ауторско дело ако оригинал пропадне из неког разлога.

Ово законско изузеће од права на заштиту ауторског дела, у пракси доводи до дигитализације оригинала или његове сигурносне заштите у друге сврхе од оних прописаних, чиме се крше законске одредбе о ограничењу који су имале сасвим другу сврху.

6.4. Ограничења дигитализације обзиром на време трајања ауторских права

Ауторско право аутор ужива за време трајања живота, као и 70 година после његове смрти и то без обзира када је објављено.¹⁸

На први поглед се чини да пред културном институцијом стоји једноставан задатак да утврди да ли је аутор жив, а ако није да ли је прошао наведени број година од његове смрти. Уколико се утврди да је истекао рок који је законом штитио ауторско право, онда се чини да нема препрека за дигитализацију ауторског дела тога аутора.

У стварности може да буде другачије. Ово због тога што постоје многобројне ситуације које на различите начине утичу на трајање и домет заштите ауторског права. Управо од тих различитих животних и објективних околности зависи трајање и уопште заштита ауторског права. С друге стране, те околности које се из различитих разлога не уважавају, доводе до последица које погађају најпре аутора, односно другог носиоца ауторских

17 Употреба ауторског дела за своје личне потребе призната је у свим законодавствима. У нас је то право уређено законом.

18 Закон о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС, чл. 102.

права, али и саму културну институцију која због непоштовања прописа трпи различите последице.¹⁹

Указаћемо на најчешће случајеве који се дешавају у пракси који су релевантни и са становишта аутора, али и културне институције која дигитализује ауторско дело.

6.4.1. Ауторско право аутора

У пракси се чини да је ово најједноставнија ситуација. Овде се ради о само једном аутору чије ауторско право важи за време његовог живота и 70 година после смрти аутора.

Међутим и када је у питању један аутор, могу се десити различите ситуације.

У случају да је у питању *анонимно ауторско дело*, рок трајања ауторског права износи 70 година од момента законите објаве дела. У пракси се може десити да се током времена открије идентитет аутора, па ће у том случају ауторско право трајати, не 70 година од момента смрти аутора, него 70 година после његове смрти, али рачунајући од момента откривања идентитета аутора.

Исти случај, односно рок од 70 година ће важити и када је у питању ауторско дело које је објављено од стране аутора под *псеудонимом*, а из псеудонима се не може утврдити право име аутора

Проблем може изазвати и дело које није објављено одједном. Рачунање важења ауторске заштите се не узима од момента настанка првог дела, већ засебан рок тече од момента објављивања сваког појединог дела, односно наставака, тома и слично.

Необјављена дела имају такође рок трајања ауторских права везаних за њих. У том случају ауторско право престаје протеклом 70 година од момента настанка дела и оно стиче статус јавног добра. Такво јавно добро се може слободно користити, односно дигитализовати само уз обавезу признавања ауторства, поштовања ауторског права, као и части и угледа аутора.

Понекад се дешава да културне институције пре дигитализације не посвете довољно пажње проналажењу правога носиоца ауторског права. Површним приступом се утврди да је аутор умро и да је истекао рок заштите, а превиди се да постоји други носилац права (наследник, затим лице на које је пренето право или тзв. лице из сенке (*ихостипријер*)).

Идентификација носилаца ауторских права може бити посебно тешка у ситуацији када запослени у оквиру својих радних дужности (за зараду коју добија) изради неко нпр. уметничко дело. Треба утврдити да ли је у

19 „Повреду ауторског или сродног права представља неовлашћено вршење било које радње која је обухваћена искључивим правима носиоца ауторског или сродног права, неплаћање накнаде прописане овим законом или уговором, као и неизвршавање других обавеза према носиоцу ауторског или сродног права, прописаних овим законом“. *Закон о ауторским и сродним правима*, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС, чл. 204.

конкретном случају носилац ауторског права послодавац или само лице које је израдило предмет.

Проблеми настају и што се пренос ауторских права редовно не евидентира, па се сматра да је ауторска заштита престала после одређеног рока. Пошто наслеђе није евидентирано, културне институције дигитализују такво ауторско дело у уверењу да је ослобођено од заштите, чиме праве прекршај, јер постоји носилац ауторског права.

Проблем ауторских права везан за дигитализацију не престаје ни када се утврди идентитет носиоца права, јер је понекад врло тешко доћи до њега. Наиме, базе података нису ажуриране, нису потпуне или их једноставно нема. Тако није могуће успоставити комуникацију и културна институција се одлучује да прескочи дигитализацију тако спорног ауторског дела, или га једноставно дигитализује без потребног одобрења.

Срећом све је већи број база података, организација које се баве колективним остваривањем ауторских права, каталога, и слично, али то није увек довољно.

6.4.2. Коаутор

Ако је у питању коауторско дело, рок трајања таквог дела је као и за једног аутора: заштити траје док је аутор жив. Када коаутори више нису живи рок трајања ауторског права рачуна се 70 година од момента смрти коаутора који је *последњи* умро. Дешава се да културна институција пође од познатијег коаутора и рачуна време од његове смрти, а не узме у обзир да је неки следећи коаутор умро касније.

Ако у том случају одлучи да дигитализује ауторско дело улази у прекршај, јер ограничење још постоји.

Зато је процедура тражења носилаца ауторског права, односно утврђивања датума њихове смрти, протек законског рока, колико захтевна и мукотрпна, толико и неопходна процедура. Управо због те дуготрајне процедуре институције културе неретко праве грешку, односно крше прописе, дигитализујући ауторска дела, иако за сваког аутора нису прибавила дозволу. Често се доста олако сматра, да ако постоји сагласност за већину, да неће бити проблема.

Међутим, институције културе такође крше прописе о ауторском праву када приликом дигитализације имају сагласност аутора неког књижевног или другог дела, а нису прибавили сагласност нпр. илустратора тог дела која је такође неопходна.

У процесу дигитализације ауторска права се крше и код одређених облика стваралаштва где није прецизно одређен удео сваког од учесника. То је нпр. случај код аудио снимка где је веома тешко одредити удео сваког појединца у његовом стварању. Од аутора удео једног може бити у омогућавању да снимак буде урађен, (технички део); другог његова одговорност за сам процес „производње“ односно снимања (продуцентски део); трећег за сам наступ-лице чије је извођење снимљено (извођачки део), итд. Ако се

узме да је у тој констелацији носилац ауторског права извођач, поставља се питање који је његов „процент“ ауторског права, а колики је удео осталих учесника у стварању тог дела.

Ово питање поставља се не само док су коаутори живи, него и после смрти неког од њих. Да ли они који су живи имају целокупна ауторска права на ауторско дело, ако није познат наследник преминулог аутора или не.

Не водећи рачуна о овим околностима културна институција дигитализује такво ауторско дело уважавајући само право аутора који по природи ствари има највећи удео или неспорни удео, а занемарује ауторска права осталих.

6.4.3. Јавно добро

Статус јавног добра стичу она ауторска дела којима из неког разлога престаје њихова заштита, а најчешће је то истек рока. Тада нема ограничења за њихову дигитализацију и није потребна никаква сагласност. Културне институције чине повреду прописа ако претпоставе без довољно чврстих доказа да је у питању јавно добро. Установе културе у том случају дигитализују такво дело које није јавно добро, што није допуштено. Грешка институција настаје када нпр. није истекао рок важења ауторске заштите 70 година након ауторове смрти, јер то дело садржи и илустрације на које ауторско право има друго лице од чије смрти није прошао тај законски рок.

Зато је неопходно проверити не само да ли је то дело јавно добро што се тиче ауторства, него да ли ауторско право још увек постоји у неком другом облику.

6.4.4. Незаштићена дела

У пракси се дешава да ауторским делима после истека одређеног рока престаје забрана којим су до тада била штићена. То значи да се та дела могу дигитализовати без ограничења. Културне институције често дигитализују и она ауторска дела за која имају погрешну информацију да им је истекао рок. Без обзира на постојање немара или намере, и у тим случајевима културне институције не могу избећи одговорност за кршење ауторских права.

6.4.5. Дела сирочад

Културна баштина богата је и делима, којима се нажалост не знају аутори. Уколико се и поред настојања да се утврди идентитет аутора у томе не успе, та дела добијају посебан статус познат у законодавству и теорији као дела сирочад (*orphan-work*).

За таква ауторска дела не постоји обавеза ауторске заштите за поједине институције као што су библиотеке, архиви, музеји, као и образовне у научне установе. Услов је да од дигитализације не остварују директну еко-

номску корист, као и да дигитализација служи за коришћење трећим лицима, као и ради њиховог очувања и обнове.

Кршење прописа настаје кад институција дигитализује наведена ауторска дела за која је у међувремену откривен аутор или се таква културна баштина даје на коришћење у комерцијалне сврхе.²⁰

6.4.6. Новине и часописи

Када је у питању дигитализација новина и часописа у којима логично има више аутора, како се често погрешно мисли, није довољно имати сагласност новинског издавача односно власника новина. Напротив, сваки чланак, свака фотографија има свога аутора, па је за сагласност за дигитализацију потребан договор са сваким од њих појединачно. Обзиром да је то често „немогућа мисија“, у пракси се одустаје од дигитализације новина или се тај процес обавља без сагласности сваког од тих аутора. С друге стране, основано се претпоставља да је новинска кућа носилац ауторског права на новински чланак, што не мора увек бити случај или је везано за посебан рок.²¹ Тако долази до повреде ауторских права, јер институција не тражи посебну сагласност од сваког аутора.

6.4.7. Делимична дигитализација збирки

Тешкоће дигитализације везане су и за могућност само делимичне дигитализације одређених целина. Разлози за непотпуну дигитализацију условљени су различитим факторима: временским; финансијским; обимношћу грађе; тражњом корисника и сл.

У случају да културна институција није у стању да дигитализује цео опус неке културне целине, мора утврдити критеријуме којим деловима ће дати приоритет. Тада се мора водити рачуна да се, колико је то могуће, очува целина дигитализоване грађе, да се не истржу делови из целине и тако осиромашује културна баштина, већ да се водећи се тим критеријумима дигитализује грађа која је најтраженија и најзанимљивија за кориснике.

И овде може доћи до кршења прописа, јер сви делови који су дигитализовани на такав начин, не испуњавају услове у погледу заштите ауторског права, јер су неке нпр. збирке заштићене ауторским правом, друге нису или су у оквиру једне те исте збирке различити формати заштите (нека грађа заштићена је правима аутора из подручја књижевности, науке, дру-

20 Дело за које није могао бити пронађен аутор или носилац ауторског права, познато као дело сирочић, представљала су дуго времена проблем. Данас он није изражен у тој мери као раније, јер је Законом уређено да библиотеке, архиви, музеји и друге установе културе могу дела са овим статусом дигитализовати, репродуковати или дати на коришћење. Оне то могу урадити све до момента када се идентификује аутор или носилац ауторског права. Од тада деле судбину осаталих ауторских дела и третирају се као и она за која се зна аутор од самог почетка.

21 Закон о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – Одлука УС, чл. 98.

га правима издавача, трећа правима извођача, итд.) Културне институције, често без посебног оправдања, верују да аутори неће правити проблеме за те делове културне баштине од којих већина испуњава услове за ауторску заштиту.

Ако се, пак одлуче да те делове не дигитализују, онда се и од делова праве делови, па се тако губи целовитост ионако фрагментизоване грађе, што дигитализовану културну баштину чини мало употребљивом.

Крајњи резултат оваквих ситуација је да се најшешће дигитализује слободна културна баштина без обзира на захтеве и стварне потребе корисника.

6.4.8. Неплаћање накнаде

Одређене културне установе, зависно од врсте уговора које склопе са аутором или носиоцем ауторског права, имају обавезу да плате одређену накнаду. Истина, библиотеке, архиви, као и установе којима је задатак да помажу слободном протоку информација, по правилу су ослобођене те накнаде. Ако ипак имају обавезу плаћања накнаде, а то не ураде, а таква дела дигитализују, културне институције крше позитивне прописе.

7. ЗАКЉУЧАК

Поред несумњиве потребе за дигитализацијом културне баштине, очигледно је да се културне институције у том поступку суочавају са многобројним тешкоћама. Основна тешкоћа се састоји у довођењу у склад права аутора и израженијих потреба све ширег круга људи за коришћењем културних добара.

Обзиром да културне институције нису у поступку дигитализације у стању да испоштују све прописе који штите ауторска права, најчешћа последица те чињенице је да оне праве селекцију грађе коју ће дигитализовати. У том смислу оне се најчешће одлучују за дигитализовање дела оних аутора за које је већ решено питање ауторства и то аутора, односно носиоца ауторског права, који су живи. Исто тако бирају се ауторска дела која су слободна, односно која не подлежу ауторској заштити и за која није потребно одобрење. Такође се бирају ауторска дела за која постоји мањи ризик да ће се њиховом дигитализацијом прекршити ауторско право. На тај начин се битно сужава ауторска грађа и дигитализује се мањи део културне баштине, док већи и даље остаје „сакривен“ од шире јавности.

Зато су институције културе пред избором да преузму ризик и дигитализују и ону грађу за коју немају потребну дозволу и тиме свесно прекрше пропис или да одустану. Њима стоје на располагању још две могућности: да стриктно поштују прописе или да и поред свега дигитализују грађу кад процене да ће штета по институцију бити мања од користи које би дигитализација и доступност одређеног ауторског дела донела.

Без обзира за коју солуцију се определили, дигитализација је процес који неће стати, јер развој дигиталног друштва и дигиталног тржишта то једноставно неће допустити. У том смислу законски прописи морају се врло често мењати и бити у функцији технолошких промена које ће стално захтевати промене међународних прописа и прилагођавање, као и хармонизацију националних законодавстава са њима.

Да би се процес наставио потребно је предузимати и друге мере. Једна од њих је ажурирање *базе података* аутора. На тај начин ће бити могуће обезбедити лакше проналажење аутора и тиме омогућити већи број дела да се дигитализују.

Треће, неопходно је формирати *стручна шела*, било на нивоу државе или у оквиру значајнијих културних институција која ће компетентно моћи и знати да пруже стручну помоћ у процесу дигитализације. Управо недовољна образованост људи који могу на релевантан начин да се баве питањима дигитализације утиче да често пропадају пројекти дигитализације културне баштине. Потребно је формирати специјализоване службе које би се искључиво бавиле питањем дигитализације, а исто тако организовати одговарајуће семинаре, обуке и сл., где би се ти кадрови едуковали. На тај начин би се добила релевантна тумачења којима би се у великој мери спречило кршење прописа.

Исто тако, успех дигитализације зависи од тога у којој мери ће саме институције културе уложити напор, време, људске ресурсе и финансијска средства, да би на адекватан начин решиле на законит и оптималан начин питање дигитализације.

У супротном може доћи до застоја који може имати и дугорочне и далекосежне последице, не само у области културе, него и шире.

Prof. *Miodrag Savović*, Ph. D.,
External associate of the Institute of Comparative Law

Prof. *Danilo Rončević*, Ph. D.,
Director of Human Resources Management Service of the Government
of the Republic of Serbia

DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE

Summary

The information age has an impact on all spheres of society, including culture. Namely, there is an increasing number of requests among users for wider access to materials held by cultural institutors. These requests relate to demands for access to the said cultural heritage, and not just within the scope of traditional cultural institutions (libraries,

reading rooms, museums, including archives), but also on the digital market, where users can access authorship works from the comfort of their homes, on their personal computers, and if not always free of charge, then through payment of subscriptions, memberships or other forms of contribution. However, the use of this modern process of safeguarding and using cultural heritage has the consequence of significantly increasing opportunities for violating authorship rights. This involves not just the technical aspects of digitisation, but above all legal ones. There is a gap between the increasing need for digitalizing cultural heritage and the rights of numerous users in this respect, and on the other hand the issue of authorship rights, above all as human rights that ensure adequate protection to the holder of such rights. This article presents the challenges and traps that digitisation brings with it, including ways and methods of overcoming such challenges faced by cultural institutions. This relates in particular to respect for international and domestic regulations and standards in this area, which will contribute to a reduction in the number of violations and accountability of cultural institutions, while on the other hand contributing to greater and wider scope of digitisation of our cultural heritage.

Keywords: information age, digitisation, cultural heritage, authorship rights, cultural institutions